

9. De politie en illegitiem geweld, discriminatie en racisme

HUMAN RIGHTS ARE NO OPTION¹⁴⁹

JA, DE POLITIE MAG GEWELD GEBRUIKEN, MAAR HET MOET VOLDOEN AAN WETTELIJKE VOORWAARDEN

Ongeacht het soort werk dat een politiemedewerker verricht, steeds bestaat het risico op een incident met letsel of op een ongeval, waarbij zowel burgers maar ook de politiemedewerkers het slachtoffer kunnen zijn. Gezien de enorme impact die een optreden van de politie op het menselijk leven kan hebben, heeft de wetgever specifieke aandacht besteed aan het gebruik van geweld door de politie.

Naast een veelheid aan internationale principes^{150 151} geeft in België de wet op het politieambt in artikel 1 op eenvoudige en duidelijke manier de basisprincipes weer voor elk politieoptreden:

- De politiediensten vervullen hun opdrachten onder het gezag en de verantwoordelijkheid van de overheden die daartoe door of krachtens de wet worden aangewezen.
- Bij het vervullen van hun opdrachten van bestuurlijke of gerechtelijke politie, waken de politiediensten over de naleving en dragen zij bij tot de bescherming van de individuele rechten en vrijheden, evenals tot de democratische ontwikkeling van de maatschappij.
- Om hun opdrachten te vervullen, gebruiken zij slechts dwangmiddelen onder de voorwaarden die door de wet worden bepaald.

Niettegenstaande de politie instaat voor de bescherming van de individuele rechten en vrijheden, zal zij, door in bepaalde situaties gebruik te maken van dwang en geweld, zelf een inbreuk maken op deze rechten en vrijheden. De mogelijkheid om dwang en geweld te gebruiken bekomt de politie vanwege de staat. Eén van de belangrijkste fundamenten van de democratische rechtsstaat is immers het feit dat de overheid beschikt over het geweldsmonopolie¹⁵². Het leger, de politie, het openbaar ministerie en de rechterlijke macht moeten nu eenmaal bepaalde vormen¹⁵³ van geweld kunnen gebruiken opdat wetten zouden worden uitgevoerd.

¹⁴⁹ In sé vormt deze zin de samenvatting van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Mensenrechten zijn geen "optie" zoals je er één kan kiezen bij de aanschaf van een nieuwe auto.

¹⁵⁰ Zoals bv. de gedragscode voor wetsdienaren van de Verenigde Naties van 1979 waar in artikel 3 wordt bepaald: "Law enforcement officials may use force only when strictly necessary and to the extent required for the performance of their duty.", zie

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/useofforceandfirearms.aspx>

¹⁵¹ De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens voorziet in de mogelijkheid voor een politieoverheid/politiefunctionaris om de vrijheid van de burger te beperken, wanneer dit noodzakelijk is en binnen de wet is voorzien. Zo voorziet artikel 9 in het feit dat "niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning", waaruit moet worden begrepen dat een arrestatie, detentie of verbanning die niet willekeurig gebeurde, toegelaten is.

¹⁵² Hoewel daarvan anno 2020 wordt van af geweken, aangezien er staten zijn die hun geweldsmonopolie laten uitoefenen door privé-organisaties. Zo is bijvoorbeeld de "Canadian Pacific Police Service" een private spoorwegpolitie. Zie https://en.wikipedia.org/wiki/Canadian_Pacific_Police_Service

¹⁵³ Het gaat hier onder meer over het bevelen van een hechtenis, het opleggen van geldboetes of nog het boeien van een persoon.

Het toepassen van dwang¹⁵⁴ en geweld¹⁵⁵ wordt geregeld in artikel 37¹⁵⁶ van de wet op het Politieambt. Dit artikel vertrekt van een aantal principes, het legaliteits-, subsidiariteits-, opportuniteits- en proportionaliteitsprincipe. Vooreerst moet het nagestreefde doel wettelijk zijn. Het ontruimen van een publieke plaats op bevel van een bestuurlijke overheid is hiervan een voorbeeld, artikel 135 van de nieuwe gemeentewet vormt hiervoor de reglementaire basis. Daarenboven moet het geweld noodzakelijk zijn. Dit zal pas het geval zijn indien in dit voorbeeld alle andere mogelijkheden¹⁵⁷ niet hebben geleid of redelijkerwijs niet geacht worden te leiden tot het gewenste resultaat (subsidiariteit). De derde voorwaarde is proportionaliteit, d.w.z. dat de gebruikte middelen proportioneel moeten zijn om het doel te bereiken. Indien de betogers de plaats verlaten nadat ze er met zachte dwang worden van verwijderd, is het gebruik van de sproeiwagens uit den boze. Geweld gebruiken als sanctie of als vergelding is zeker uit den boze. In dit voorbeeld is het uitgesloten dat de betogers nat zou worden gespoten om hem of haar te ontmoedigen verder te betogen.

HET POLITIEOPTREDEN IS GEEN EXACTE WETENSCHAP

“Een overwinning die door middel van geweld wordt behaald, is eigenlijk een nederlaag want het is immers tijdelijk.” Dit citaat van Mahatma Gandhi¹⁵⁸ werd gebruikt in een artikel¹⁵⁹ van de krant Le Soir van 22.12.2020, naar aanleiding van een tussenkomst van de politie in een woning van een familie in Waterloo. Deze tussenkomst, in het kader van het niet respecteren van de Covid-maatregelen, werd door de familie zelf, het parket van Waals-Brabant, krantenjournalisten, advocaten, syndicale verantwoordelijken van de politie en politieverantwoordelijken uitvoerig becommentarieerd. Volgens de enen was er sprake van excessief politiegeweld, volgens de anderen van weerspanning tegenover de politie waardoor legitiem geweld diende te worden gebruikt.

Uit dit voorbeeld blijkt in elk geval dat, zo duidelijk de definitie inzake legitiem politiegeweld is, zo onmogelijk het is om een opsomming te maken van wat er allemaal onder illegitiem politiegeweld valt. Het onderscheid tussen legitiem en illegitiem politiegeweld is niet altijd eenvoudig te maken. Ieder optreden is immers verschillend. Naast de wettelijke bepalingen is er in praktijk vaak beoordelingsruimte voor de optredende politieambtenaar, de zogenaamde discretionaire bevoegdheid. Zo blijkt uit een studie¹⁶⁰ dat de verantwoordelijkheid van een optreden steeds meer bij de individuele politiemedewerker ligt en dat de manier van optreden

¹⁵⁴ Dwangmiddelen kunnen worden genomen ten aanzien van personen (staande houden, aanhouden en fouilleren), ten aanzien van plaatsen (binnentreden van woning) en ten aanzien van goederen (inbeslagname, computeronderzoek, tap).

¹⁵⁵ Geweldsmiddelen zijn bij voorbeeld de wapenstok, de pepperspray, de diensthond of nog een dienstwapen.

¹⁵⁶ “Bij het vervullen van zijn opdrachten van bestuurlijke of gerechtelijke politie kan elk lid van het operationeel kader, rekening houdend met de risico's die zulks meebrengt, geweld gebruiken om een wettig doel na te streven dat niet op een andere wijze kan worden bereikt. Elk gebruik van geweld moet redelijk zijn en in verhouding tot het nagestreefde doel. Aan elk gebruik van geweld gaat een waarschuwing vooraf, tenzij dit gebruik daardoor onwerkzaam zou worden.”

¹⁵⁷ Er moet dus maximaal worden ingezet om een escalatie te voorkomen via onderhandeling en bemiddeling. Lukt dit niet, dan pas wordt overgegaan tot regulering en zo nodig repressie.

¹⁵⁸ Mahatma Gandhi was een politicus uit India die bekend werd als leider in de Indiase onafhankelijkheidsstrijd maar ook als voorstander van actieve geweldloosheid als middel voor revolutie.

¹⁵⁹ Zie <https://plus.lesoir.be/345008/article/2020-12-21/polemique-autour-dun-controle-policier-waterloo-la-defaite-dun-certain-esprit>

¹⁶⁰ Gilleir, F. (2013). Discretionaire ruimte bij de Belgische lokale politie, Maklu, Antwerpen, zie <https://biblio.ugent.be/publication/4141354/file/4336132.pdf>

vaak wordt gekozen en gelegitimeerd op basis van gevoelsmatige argumenten. Daarom is het belangrijk volgens deze studie dat *“men sociale fenomenen weet te hanteren volgens wettelijke criteria en dat politie-inspecteurs daarom meer de sociale waarden achter de wet zouden moeten kennen. Politiewerk is immers meer dan alleen maar handelen volgens regels en wetten: het gaat om de interpretatie daarvan in functie van het achterliggende doel”*. En net dat is de moeilijkheid bij ieder politieoptreden. Het voorzien in een performante opleiding in deze materies moet ervoor zorgen dat de politie in elk geval maximaal gewapend is om hiermee op de meest aangewezen manier om te gaan.

Bij betwisting zal finaal altijd de feitenrechter en/of de tuchtoverheid zich moeten uitspreken, op basis van en na een grondig gevoerd onderzoek, niet alleen of het door de politie gebruikte geweld aan de wettelijke voorschriften voldoet of niet, maar ook of de burger zich al of niet correct heeft gedragen.

DISCRIMINATIE EN RACISME

Er zijn drie wetten die samen de antidiscriminatiewetgeving vormen: de genderwet¹⁶¹, de antiracismewet¹⁶² en de antidiscriminatiewet¹⁶³.

Discriminatie is het ongelijk of oneerlijk behandelen van een andere persoon op basis van persoonlijke kenmerken. Volgens de antidiscriminatiewet zijn zowel discriminatie, pesterijen, haatboodschappen en haatmisdrijven tegenover een persoon of een groep van personen omwille van specifieke persoonlijke kenmerken strafbaar. De wet bepaalt 19 discriminatiecriteria, die als volgt zijn opgedeeld:

- Genderwet¹⁶⁴: geslacht;
- Antiracismewet: nationaliteit, nationale of etnische afstamming, zogenaamd ras, huidskleur en afkomst;
- Antidiscriminatiewet: handicap, geloof of levensbeschouwing, seksuele geaardheid, leeftijd, vermogen, burgerlijke staat, politieke overtuiging, syndicale overtuiging, gezondheidstoestand, fysieke of genetische eigenschap, geboorte, sociale afkomst en taal.

Discriminatie kan zowel interpersoonlijk, cultureel als institutioneel zijn. In het eerste geval zal de ene persoon de ander discrimineren. Dit zal het geval zijn als een politieambtenaar iemand die aangifte komt doen langer zou laten wachten omwille van zijn geaardheid of uiterlijk.

Culturele discriminatie heeft te maken met het onderscheid dat wordt gemaakt tussen 'wij' en 'zij', tussen 'ons' en 'de ander'. Op basis van onze geschiedenis, tradities, cultuur, afkomst, allen zijn wij een kind van onze leefwereld waardoor automatisch een beeld van verschillen

¹⁶¹ Wet van 10.05.2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen. Zie

<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2007/05/10/2007002098/justel>

¹⁶² Wet van 30.07.1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden. Zie

<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/1981/07/30/1981001359/justel>

¹⁶³ Wet van 10.05.2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, zie

<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2007/05/10/2007002099/justel>.

¹⁶⁴ De genderwet verbiedt een discriminatie omwille van zwangerschap, bevalling, moederschap, geslachtsverandering en genderidentiteit/genderexpressie. Een aanpassing van deze wet werd op 28.02.2020 gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad. Deze wijziging brengt zes nieuwe discriminatiegronden met zich mee: vaderschap, meemoederschap, adoptie, borstvoeding, medisch begeleide voortplanting en sekse-kenmerken. Zie <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2020/02/04/2020020361/justel>

ontstaat. Belangrijk hierbij is het feit dat het niet onze verschillen zijn die ons verdelen, maar wel het onvermogen om die verschillen te erkennen, te accepteren en zelfs te omarmen. Het is dus fout te stellen dat de politie buiten de samenleving staat. Het uitgangspunt mag nooit zijn dat je van een politieman en -vrouw bang¹⁶⁵ zou moeten zijn, noch dat de politieman en -vrouw bang¹⁶⁶ zou moeten zijn van de burger.

Institutionele discriminatie heeft betrekking op het beleid waardoor ongelijkheid wordt gecreëerd en toegepast. In dit geval kan er niet één persoon worden aangewezen maar het gaat om hele 'systeem'. Een beleid dat discriminatie bevordert heeft logischerwijze een negatieve impact op alle onderdelen van de betrokken staat, dus ook op het optreden van de politie.

Racisme kan op diverse manieren worden gedefinieerd, maar algemeen kan worden gesteld dat met de term racisme vaak geduid wordt op een hele reeks aan (bewuste of onbewuste) gedragingen, uitingen en ideeën van mensen en instellingen waaruit een meerderwaardigheidsgevoel tot uitdrukking komt ten aanzien van anderen op basis van onder meer huidskleur, afkomst en religie. Ook racisme kan interpersoonlijk of institutioneel zijn. Het apartheidsregime in Zuid-Afrika vormde van dit laatste een voorbeeld.

Op de site¹⁶⁷ van Amnesty International wordt onder de titel "*Wat is het werkerterrein van Amnesty International?*" vermeld dat zij "*streven naar een wereld waarin iedereen alle rechten geniet die zijn vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en andere internationale mensenrechteninstrumenten*". Het zal de lezer niet verwonderen, maar ook (politie-)overheden, hiërarchische verantwoordelijken en medewerkers van de politie streven hetzelfde doel na. De aandachtige lezer zal geen reglementaire teksten kunnen terugvinden waaruit blijkt dat de Belgische staat principes van racisme (of geweld en discriminatie) zou verkondigen, integendeel. De Universele Verklaring is een geheel van principes die, na ratificatie door de betrokken staat, juridisch afdwingbaar worden gemaakt door de opname ervan in verdragen. Ook België heeft dergelijke verdragen¹⁶⁸ geratificeerd. De Belgische Grondwet bevat diverse bepalingen die een invloed hebben op het optreden van de politie. Zo is iedere Belg gelijk voor de wet (artikel 10), moet het genot van de rechten en vrijheden aan de Belgen verzekerd worden zonder discriminatie (artikel 11), kan niemand worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft (artikel 12),

¹⁶⁵ Zie <https://www.hln.be/buitenland/van-een-politieagent-moet-je-bang-zijn-dat-is-een-van-de-eerste-dingen-die-ik-geleerd-heb-toen-ik-naar-de-vs-verhuisde~ad620344/>

¹⁶⁶ Zie <https://www.7sur7.be/home/le-rapport-cinglant-du-comite-p-la-police-n-ose-plus-se-rendre-dans-certains-quartiers-de-molenbeek~ad912218/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

¹⁶⁷ Zie <https://www.amnesty-international.be/faq/wat-is-het-werkterrein-van-amnesty-international#:~:text=Amnesty%20International%20streeft%20naar%20een,Mens%20en%20andere%20internationale%20mensenrechteninstrumenten>

¹⁶⁸ Het gaat onder meer om het Verdrag inzake de Voorkoming en de Bestrafing van Genocide van 1948, het Internationaal Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen van 1951, het Verdrag inzake Slavernij van 1926, het Internationaal Verdrag inzake de Uitbanning van elke Vorm van Rassendiscriminatie van 1965, het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke Rechten van 1966, het Verdrag inzake de Niet-Toepasbaarheid van Statutaire Beperkingen bij Oorlogsmisdaden en Misdaden tegen de Menselijkheid van 1968, het Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen van 1979, het Verdrag tegen Foltering en andere Wrede, Onmenselijke of Onterende Behandeling of Bestrafing van 1984, het Verdrag inzake de Rechten van het Kind van 1989, het Internationaal Verdrag inzake de Bescherming van de Rechten van Alle Migranten Werknemers en hun Familie van 1990, het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Beperking van 2006 en ook nog een aantal Europese Verdragen.

of nog heeft iedereen het recht een menswaardig leven te leiden (artikel 23). Het betreft hier een niet-limitatieve opsomming. Zoals we verder in deze tekst nog zullen bespreken werden deze internationale en nationale basisprincipes tevens opgenomen in politonele reglementaire bepalingen, zoals de wet op de geïntegreerde politie en de wet op het politieambt, de deontologische code of nog de omzendbrief¹⁶⁹ 13/2013 van het College van Procureurs-generaal met betrekking tot *“het opsporings- en vervolgingsbeleid inzake discriminatie en haatmisdrijven (met inbegrip van discriminaties op grond van het geslacht)”*.

Op reglementair vlak zit het dus wel snor, horen we de lezer denken. Waar ligt dan het probleem?

Ten eerste kan uit de literatuur worden opgemaakt dat racisme (en discriminatie) niet enkel de politie treft, maar een structureel probleem in de samenleving vormt. Het aantal studies of artikels opsommen die deze stelling bevestigen is onbegonnen werk, toch verdient het aanbeveling om te verwijzen naar een advies¹⁷⁰ met als titel *“Bestrijding van vooroordeel, discriminatie en racisme”* van de Nederlandse Tijdelijke Wetenschappelijke Commissie Minderhedenbeleid waarin wordt gesteld *“dat vooroordelen, discriminatie en racisme de laatste jaren duidelijker vorm hebben gekregen, openlijker plaatsvinden en groter van omvang zijn geworden. Er is volgens de Commissie sprake van een groeiende polarisatie in de Nederlandse samenleving”*. Frappant is toch wel de vaststelling dat dit rapport reeds werd geschreven in december 1996.

Ten tweede kan de vraag worden gesteld of het actuele regelgevende kader wel voldoende is. Een aantal organisaties vinden van niet en doen hieromtrent voorstellen. Zo werkte de Coalitie voor een interfederaal actieplan tegen racisme 11 acties¹⁷¹ uit die op 22.05.2018 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers werden voorgesteld. Deze voorstellen worden later in dit visiedocument nog besproken.

Ten derde wordt de praktische vertaling van het regelgevende kader naar de dagelijkse toepassing ervan eveneens als een issue ervaren. Hoe past de individuele politieambtenaar alle regels toe in zijn dagelijks beroepsleven?

Zoals in de samenleving stijgt ook binnen de politie de aandacht voor de strijd tegen discriminatie en racisme. Beleidsverantwoordelijken bij ons en onze buurlanden roepen daartoe op. Naast de roep tot een integere politie verwoord in de verklaring¹⁷² van de formateurs en in de beleidsverklaringen van de Ministers van Binnenlandse zaken en van Justitie van de regering De Croo, deelde ook de Franse Minister van Binnenlandse Zaken Christophe Castaner in 2019 tijdens een persconferentie¹⁷³ mee dat *“racisme geen plaats heeft in onze maatschappij, laat staan in onze politie. Het is niet genoeg om het te veroordelen.*

¹⁶⁹ Zie <https://www.om-mp.be/nl/meer-weten/omzendbrieven>

¹⁷⁰ Zie https://pure.uva.nl/ws/files/1041322/80565_327064.pdf

¹⁷¹ Zie

https://www.samenlevingsopbouw.be/images/sov/pdf/persberichten/2018_05_22_coalitie_racisme_Dossier_actievoorstellen.pdf.

¹⁷² De regering zet ook in op het opstellen van een interfederaal actieplan tegen racisme, onverdraagzaamheid en alle vormen van discriminatie, zie pagina 72 van

<https://www.demorgen.be/redactie/2020/verslagformateurs.pdf>

¹⁷³ Zie <https://www.20minutes.fr/societe/2795207-20200608-violences-policieres-castaner-veut-chaque-soupcon-avere-racisme-police-entraine-suspension>

We moeten het opjagen en uit alle macht bestrijden." De nieuwe Nederlandse Korpschef van de politie Van Essen deelde midden 2020 mee *"dat er voor racisme geen plek is bij politie"*.¹⁷⁴

COMPLEXE PROBLEMEN KENNEN GEEN SIMPELE OPLOSSING

Geweld, discriminatie en racisme kunnen worden omschreven als 'wicked problems': het gaat om problemen die onordelijk en complex zijn en waarvan de volledige omvang noch dé weg naar een succesvolle oplossing zijn gekend. De domeinen die een impact hebben op de burger zijn indrukwekkend: het gaat over werkloosheid, het gebrek aan sociale bescherming en toekomstperspectieven, armoede, persoonlijke of groepsonvrede met een bepaalde gang van zaken, illegaliteit, een criminaliteit die steeds internationaler, digitaler en sneller wordt, het niet accepteren van de geaardheid van de ander, internationale conflicten die ook in België een weerslag hebben, en andere. Dit alles beïnvloedt het gedrag van de burger en heeft derhalve een impact op de politie zonder dat de politie evenwel de sleutel tot een oplossing in handen heeft. Dat blijkt ook uit een interview¹⁷⁵ van 15 oktober 2019 van de Korpschef van de politiezone Brussel Hoofdstad Elsene waarin hij stelt *"dat veelplegers en multirecidivisten een echt probleem vormen in zijn zone en dat de politie die problemen niet alleen kan oplossen"*.

Het is duidelijk dat de vraag naar het aanpakken van geweld, discriminatie en racisme binnen de politie én het geweld op de politie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Beiden zijn onaanvaardbaar en beleidsmakers en politie dienen er alles aan te doen om illegitiem geweld, discriminatie en racisme door de politie en geweld op de politie te bestrijden en een nultolerantiebeleid te implementeren. Het zou evenwel getuigen van lichtzinnigheid te geloven dat we zowel het geweld door de politie als het geweld op de politie ooit helemaal kunnen doen verdwijnen. Hoewel dit voor altijd een "work in progress" blijft, hoe dan ook kunnen beiden nooit getolereerd worden. Welke maatregelen in dit kader kunnen worden genomen komt verder in dit visiedocument aan bod.

DIALOOG, MAAR DAARVOOR MOET JE OPENSTAAN

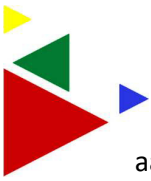
Het komt er dus op neer om in de eerste plaats samen te werken, niet om elkaar te culpabiliseren. Sommige reacties lijken echter een negatieve uitwerking te hebben op een onontbeerlijk proces naar meer samenwerking en dialoog. Ook ten gevolge van een algemenere verharding en individualisering in de samenleving, ontstaat de indruk dat alle partijen zich in toenemende mate gaan isoleren van, of zelfs zich afzetten tegen "de andere" en dus polariseren. Ieder zijn eigen grote gelijk! Dezelfde evolutie kan worden vastgesteld met betrekking tot beslissingen van de rechterlijke macht die niet meer worden aanvaard en worden geïnterpreteerd als "verkeerd", wat in sommige gevallen opnieuw tot heftige reacties leidt. Als voorbeeld kan worden verwezen naar de rellen¹⁷⁶ die uitbraken op 26 november 2020 in Anderlecht naar aanleiding van de beslissing van het parket om de agenten niet te vervolgen die in april 2020 het voertuig bestuurden waarop Adil, een jongere met zijn bromfiets was gebotst tijdens een achtervolging en die ten gevolge hiervan overleed. Naar

¹⁷⁴ Zie <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/korpschef-van-essen-wil-racisme-bij-de-politie-bestrijden-etnisch-profileren-gebeurt-bij-ons-en-da/>

¹⁷⁵ Zie <https://www.bruzz.be/samenleving/korpschef-goovaerts-politie-alleen-kan-probleem-aan-beurs-niet-oplossen-2019-10-15>

¹⁷⁶ Zie <https://www.lesoir.be/340267/article/2020-11-26/decès-du-jeune-adil-des-incident-anderlecht>

aanleiding van de rellen uitbraken had de oom¹⁷⁷ van de overleden jongere nochtans opgeroepen om te stoppen met de vernielingen en om justitie haar werk te laten doen.

Dergelijke explosieve en emotionele reacties leiden bijna altijd tot een bijkomend verlies aan vertrouwen in degenen die juist geacht worden bescherming te bieden. Dat vertrouwen moet worden bereikt door dialoog, in elk geval door een poging daartoe. Maar wie niet gelooft in de rechtsstaat zal de rechtsstaat en haar beslissingen nooit aanvaarden. Nochtans ondermijnt een dergelijke attitude het fundamentele wezen van een democratisch rechtssysteem en dus staatsbestel, vaststelling waarin ook Dwight Eisenhower geloofde toen hij zei : *“The clearest way to show what the rule of law means to us in everyday life is to recall what has happened when there is no rule of law”*.

Daarom zijn initiatieven zoals de niet-bindende resolutie¹⁷⁸ van het Brussels parlement van eind 2020 *“voor een verbeterde dialoog tussen de politie en de burger”* belangrijk. Hoewel inhoudelijk niet iedereen zich akkoord kon verklaren met de geformuleerde aanbevelingen¹⁷⁹, is het voor de Algemene Inspectie van groot belang dat wordt vastgesteld dat een (regionale) wetgever vooreerst beseft dat actie noodzakelijk is en bovendien dat het moet gaan om een integrale aanpak. Want een dergelijke integrale aanpak is voor de Algemene Inspectie inderdaad noodzakelijk, zoals verder in dit visiedocument nog zal blijken.

DE BELGISCHE POLITIE VAART BLIND: ER BESTAAN GEEN DUIDELIJKE CIJFERS OVER ILLEGITIEM POLITIEGEWELD, RACISME EN DISCRIMINATIE

In een in 2020 gepubliceerd onderzoek¹⁸⁰ komt de vrije Universiteit van Amsterdam tot de conclusie dat de Nederlandse politie minder fysiek geweld gebruikt, maar wel meer pepperspray en vuurwapens. Het onderzoek vergeleek het geweldgebruik door agenten in 2016 met de jaren 2000, 2005 en 2010. De vrije Universiteit van Amsterdam omschrijft ook hoe het onderzoek werd aangepakt: *“Om de aard en omvang van politiegeweld inzichtelijk te maken werden er 10.000 meldingsformulieren geweldaanwending van de basispolitiezorg over 6.711 geweldvoorvallen geanalyseerd. Aanvullend is ter verdieping een dossieranalyse van een selectie van de gewelddmeldingen uit 2016 uitgevoerd. Daarnaast zijn de dossiers van de Rijksrecherche uit 2016 onderzocht die betrekking hebben op politiegeweld met ernstig letsel of de dood tot gevolg. De bevindingen over het jaar 2016 zijn vergeleken met bevindingen uit (vergelijkbare) onderzoeken over 2000, 2005 en 2010. Mogelijke verklaringen voor geconstateerde resultaten zijn in beeld gebracht met interviews en een expertmeeting met politiefunctionarissen uit verschillende geledingen van de politie”*.

Vier belangrijke conclusies kunnen uit het bovenstaande onderzoek worden vertaald naar de Belgische context:

- Vooreerst blijkt het analyseren van een dergelijke materie geen evidentie, in dit geval werden er immers een groot aantal meldingsformulieren geanalyseerd, idem dito wat

¹⁷⁷ Zie <https://www.lalibre.be/regions/bruxelles/emeutes-a-anderlecht-pour-la-memoire-de-adil-faites-plutot-des-prieres-pour-lui-et-laisser-la-justice-faire-son-travail-5e9220d2d8ad581631eb7f31>

¹⁷⁸ Zie <http://weblex.irisnet.be/data/crb/doc/2020-21/140636/images.pdf> en <http://weblex.irisnet.be/data/crb/doc/2020-21/140605/images.pdf>

¹⁷⁹ Zie <http://weblex.irisnet.be/data/crb/doc/2020-21/140636/images.pdf>

Een aantal partijen stemden ook tegen, zie <https://www.bruzz.be/samenleving/grote-meerderheid-brussels-parlement-voor-resolutie-over-relatie-burger-politie-2020-12>

¹⁸⁰ Zie https://www.vu.nl/nl/Images/PW118_tcm289-943091.pdf

de dossiers betreft die werden behandeld door de Rijksrecherche. De outcome werd besproken met politiefunctionarissen van alle niveaus en diensten van de politie.

- Een tweede vaststelling is dat een dergelijk officieel onderzoek in België nog nooit heeft plaatsgevonden.
- Een derde vaststelling heeft betrekking op de opdrachtgevers van de Nederlandse studie. De studie werd besteld door de Nederlandse Politieonderwijsraad¹⁸¹ in het kader van het programma Politie en Wetenschap. De Belgische politie beschikt anno 2021 niet over fondsen die moeten toelaten wetenschappelijke onderzoeken te laten uitvoeren, noch doet de Belgische politie zelf aan wetenschappelijk onderzoek.
- Een vierde vaststelling: België beschikt niet over gecentraliseerde cijfers die betrekking hebben op illegitiem politiegeweld. Ook m.b.t. andere fenomenen, onder meer wat het etnisch profileren¹⁸², is de situatie niet anders.

Dit is ook de vaststelling die een student deed in 2015 in het kader van zijn masterproef¹⁸³ inzake geweldbeheersing: *“In het Belgische politielandschap is het niet eenvoudig om een globaal zicht te krijgen op het geweldgebruik door politieambtenaren. Het probleem ligt bij het gebrek aan een centraal en uniform registratiesysteem. Hoewel de omzendbrief GPI 62 voorziet in een meldingsplicht voor elke vorm van geweldgebruik, lijkt dit tot nu toe vooral dode letter te blijven. Lokale politiezones hebben meestal wel een eigen, intern registratiesysteem, al is het moeilijk dit voor heel België in kaart te brengen”.*

Artikel 17 van het K.B. van 03.06.2007 betreffende de bewapening van de geïntegreerde politie bepaalt het volgende: *“Los van het gerechtelijk of administratief onderzoek moeten de personeelsleden aan de functionele overheid waarvan ze afhangen onverwijld elk schietincident melden alsook elke diefstal, elk verlies of elke beschadiging van de bewapening die hen werd gegeven. De Minister van Binnenlandse Zaken legt de praktische modaliteiten vast voor de mededelingen van de schietincidenten”.* Naast de bevoegde bestuurlijke en gerechtelijke overheden, de plaatselijke preventiediensten, moeten nog een aantal diensten worden ingelicht, zoals de directie van de bestuurlijke informatie van de Federale Politie en de Algemene Inspectie¹⁸⁴. Het melden is niet alleen belangrijk om de incidenten van geweld en gebruik van wapens te kunnen inventariseren, maar ook om de context van het incident te begrijpen en hoe het zich heeft kunnen voordoen, dit om te kunnen verhelpen aan de vastgestelde tekortkomingen of gebreken, bij voorbeeld op het vlak van apparatuur of

¹⁸¹ De Nederlandse Politieonderwijsraad is een wettelijk adviesorgaan van de Nederlandse Minister van Justitie en Veiligheid. De Raad adviseert de minister, zowel gevraagd als ongevraagd, met betrekking tot het Nederlandse politieonderwijs. De raad heeft de volgende bevoegdheden:

- Bijdragen aan het onderhouden en ontwikkelen van een kwalificatiestructuur, met het oog op de arbeidsmarktontwikkelingen, zowel in nationaal als internationaal verband;
- Adviseren over de eisen die gesteld worden aan de beroepspraktijkvorming (werkend leren);
- Aansluiting zoeken tussen het politieonderwijs en het reguliere onderwijs;
- Adviseren over de Strategische Onderzoeksagenda van de politie;
- Verzorgen van de uitbesteding en de begeleiding van (toegepast) wetenschappelijk onderzoek.

¹⁸² Vaststelling in een rapport van Amnesty International van 2018, zie onder meer <https://www.apache.be/2020/06/09/gebrek-aan-cijfers-hindert-strijd-tegen-etnisch-profileren/?sh=83c5e04102de4d7931b04-1058763481>

¹⁸³ Van de Velde, N. (2015). Geweldbeheersing in de praktijk : een verkennend onderzoek, UGent, pagina 20, zie https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/213/231/RUG01-002213231_2015_0001_AC.pdf

¹⁸⁴ Wat op zich niet logisch is aangezien vaststellingen inzake schietincidenten tot de bevoegdheid behoren van het Comité P.

opleiding. Niet onbelangrijk, het maakt ook een democratische controle en transparantie van het functioneren van de politie mogelijk. Problematisch is dat de verplichte meldingen niet altijd door alle diensten van de Federale Politie en door de Lokale Politiekorpsen worden gedaan, waardoor de interne directie voor preventie en bescherming op het werk van de Federale Politie, die de informatie verzamelt, geen correct totaalbeeld heeft. Doorheen de jaren werd er regelmatig aangedrongen bij de politiediensten op een verbeterde rapportering, doch de neerwaartse trend in de rapportage zette zich nog door niettegenstaande de implementatie van een eenvormig informaticasysteem, MISI¹⁸⁵ genaamd. Hoewel dit systeem weliswaar waardevolle kwantitatieve informatie aanlevert, geeft het bovendien maar weinig informatie over de context waarin het geweld zich voordoet. Een ander probleem is het feit dat de cijfers die het MISI-systeem genereert, niet ter beschikking staan van de burger. Een betere afstemming rond wie wat doet inzake opvolging tussen de diensten die op de hoogte worden gebracht van de incidenten is eveneens noodzakelijk.

Een indirecte manier om te kijken naar mogelijk onrechtmatig politieel geweldgebruik, zijn de klachten, aangiften en meldingen die gedaan worden bij het Comité P en de Algemene Inspectie.

Wat het Comité P betreft werd m.b.t. de klachten inzake “van het legaliteits-, subsidiariteits- of proportionaliteitsbeginsel bij het aanwenden van dwang of geweld” in 2019 een stijging vastgesteld van het aantal klachten ten opzichte van 2018: van 7,4 naar 11 %¹⁸⁶. Wat de klachten betreft inzake “slagen en verwondingen” is er een stijging van 6,6 naar 8,2 %. Het gaat hier telkens om gemelde feiten, niet om bewezen feiten. Of het hier om een reële stijging gaat wordt onder meer in vraag gesteld door Professor Janssens¹⁸⁷ van de Universiteit van Gent: *“Het is al enkele jaren zo dat er meer bewustwording is over politiegeweld. Het is mogelijk dat mensen daardoor sneller een klacht neerleggen. Maar de impact van die bewustwording op de cijfers is eigenlijk moeilijk in te schatten”*. Wat racisme en discriminatie betreft stelt het Comité P in haar jaarverslag van 2019 dat 1/10de van de 742 feiten die door politiediensten moeten worden gemeld¹⁸⁸ betrekking hebben op racisme, discriminatie of xenofobie. Uit het jaarverslag blijkt evenwel ook dat er doorheen de jaren niet altijd nauwgezet werd gemeld door de politiediensten, waardoor ook deze cijfers geen absoluut nauwkeurig beeld geven. Daarenboven gaat het enkel om cijfers die door de politiediensten werden gemeld. In de krant L’Avenir van 08 juli 2020 wordt er m.b.t. het jaarverslag 2019 van het Comité P door onder meer Volksvertegenwoordiger Cécile Thibaut van de partij Ecolo betreurd dat *“het niet erg leesbaar is en het niet mogelijk maakt om een realiteit van het terrein te objectiveren, bovendien is het niet gemakkelijk te begrijpen en blijft het beperkt tot een koude analyse van de cijfers. Dit verslag laat geen analyse toe die verder gaat dan de cijfers”*.

¹⁸⁵ Melding incidenten – rapportage incidents

¹⁸⁶ Het gaat om feiten (in %) die het vaakst gemeld zijn in de klachten rechtstreeks ingediend bij het Comité P. Zie Jaarverslag Comité P 2019, pagina 13, https://comitep.be/document/jaarverslagen/2019NL_act.pdf

¹⁸⁷ Artikel in Bruzz van 02.07.2020, zie <https://www.bruzz.be/samenleving/aantal-klachten-bij-comite-p-gedaald-meeste-brusselse-politiezones-2020-07-02>

¹⁸⁸ Art. 26 van de wet van 18.07.1991 tot regeling van het toezicht op politie- en inlichtingendiensten bepaalt dat *“elk lid van een politiedienst dat een misdaad of een wanbedrijf gepleegd door een lid van een politiedienst vaststelt, stelt daarover een informatief verslag op en bezorgt dat binnen vijftien dagen aan de directeur-generaal van de Dienst Enquêtes”*.

Ook de Algemene Inspectie beschikt over cijfers, meer bepaald m.b.t. feiten van slagen en verwondingen, waar de trend dalend is tussen 2013 en 2019 (meer dan 125 feiten in 2013 t.o.v. 70 feiten in 2019). Ten opzichte van 2019 is 2020 stabiel (72 gevallen).

In dit verband is enige duiding op zijn plaats, want indien er twee controleorganen bestaan, lopen die elkaar dan niet voor de voeten? Er bestaat een taakverdeling¹⁸⁹ op gerechtelijk vlak tussen het Comité P en de Algemene Inspectie, waaruit blijkt dat racisme tot de bevoegdheidssfeer behoort van het Comité P. Ook onderzoeken inzake het overlijden van een onder toezicht van een politiedienst gestelde persoon, terroristische misdrijven, omkoping in georganiseerde context, misdrijven in het kader van bijzondere opsporingsmethodes, e.a. worden prioritair aan het Comité P toegekend. De Algemene Inspectie daarentegen zal dossiers inzake willekeurige aanhouding en opsluiting, schending van het beroepsgeheim, ongeoorloofde toegang tot informaticasystemen, zedenmisdrijven gepleegd door personeelsleden van de politie, feiten van belaging, diestallen en drugsmisdrijven, behandelen. Bovendien is er regelmatig structureel overleg tussen de beide controleorganen.

Er is in elk geval nood aan een duidelijk en eenvormig rapportagesysteem waardoor de problematiek kan worden geobjectiveerd.

¹⁸⁹ Ministeriële richtlijn tot regeling van de taakverdeling inzake de opdrachten van gerechtelijke politie betreffende de misdrijven waarbij politieambtenaren betrokken zijn, 22.09.2011, niet gepubliceerd. De vraag kan trouwens worden gesteld waarom dit document niet gepubliceerd is.

